

УДК 007.304.659.3

## ВІЙНА ТА ГУМОР В УКРАЇНІ: ЛЕКСИЧНІ АСПЕКТИ (НА ПРИКЛАДІ ПРОГРАМИ РОМАНА ВІНТОНІВА)

Наталя Драган-Іванець

Львівський національний університет імені Івана Франка,  
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна  
e-mail: [dragan\\_ivanets@ukr.net](mailto:dragan_ivanets@ukr.net)

У статті розглянуто лексичні аспекти гумору під час гібридної війни Росії проти України. Проаналізовано тематичні особливості програми Романа Вінтоніва «Грати пеник дужка гривня знак питання долар нуль» («#@)€?\$0 з Майклом Щуром»). Наголошено на тому, що використання в ЗМІ гумору допомагає українському суспільству подолати стресові ситуації в період російської агресії та протистояти ворогові.

*Ключові слова:* гумористичні передачі, лексичні аспекти, гібридна війна Росії проти України, Роман Вінтонів (Майкл Щур).

**Актуальність, постановка проблеми.** Гібридна війна Російської Федерації проти України демонструє, що одне з головних завдань ЗМІ – боротьба за розум громадян. Для цього в мас-медіа використовують максимальне поширення емоційної дезінформації та маніпуляцію зі статистичними даними. Однак важливим інструментом стратегічних комунікацій, який поки що залишається без уваги, є гумор та політична сатира. «На думку професора Озоліна, замість виключно розважальної ролі, гумор стає більш потужним, складним та багатовекторним джерелом психологічного впливу. З початком активних дій РФ в Криму інформаційний простір був наповнений відео, мультфільмами, малюнками та статтями, які висміювали західних політичних лідерів, історії були спрямовані проти цінностей та принципів, на яких ґрунтується система прийняття рішень в демократичному світі, одночасно підтримувалися дії Кремля» [13].

Лексичні аспекти гумору та політичної сатири досліджували сучасні українські вчені: О. Кузнецова, І. Михайлин, В. Різун, Н. Зикун.

**Мета статті** – визначити лексичні та тематичні особливості гумору в Україні під час війни (2014–2017 рр.) на прикладі програм Романа Вінтоніва (Майкла Щура).

**Виклад основного матеріалу.** Нещодавно вчені з'ясували, як саме гумористичні програми допомагають російському режимові доносити «правильні» меседжі. «Центр стратегічних комунікацій НАТО оприлюднив дослідження «Stratcom laughs. In search of analytical framework», в якому було проаналізовано нові методи та механізми російської пропаганди» [13]. У журналі «Тиждень» розміщена стаття «Смішна» зброя. Гумор на службі кремлівських пропагандистів» [13] у якій наведено ці механізми: 1) під час висвітлення подій, особливо в шоу на «Первом» каналі,

часто використовують узагальнення на кшталт «ми», «всі», «вся країна» тощо; 2) у своїх жартах творці шоу позиціонують Росію як фортецю, оточену агресивними ворогами, яким потрібно дати рішучу відсіч. «Одночасно культивуються міфи щодо «особливої російської душі» та високої культури РФ» [13]; 3) збереження радянських традицій (як противага всьому «західному» та єдиної гарантії виживання держави); 4) протиставлення «ми» (позитивні, правильні) та «вони» (негативні, агресивні, передусім стосується країн Заходу); 5) використання штампів та стереотипів (наприклад, тема расизму під час обговорення новин щодо Барака Обама); 6) «перемивання кісток» західним політичним лідерам є однією з домінуючих тем серед політичного гумору російських програм; 7) замість аналізу, коміки звертають увагу здебільшого на фізичні особливості або вигадки «Барак Обама – «чорний голуб миру» та репер, Франсуа Олланд – невпевнений у собі невдаха, Ангела Меркель – неприваблива та дурна, Сільвіо Берлусконі – сексуальний збоченець» [13].

Важливою є доповідь представника фонду «Глобальна Україна» Максима Кияка про використання українськими ЗМІ гумору як фактору, що допомагає суспільству подолати стресові ситуації в період російської агресії (з 2014 по 2016 рік). «Різниця між гумористичними шоу в Україні та Росії зараз надзвичайно велика! Контраст прояснює дуже багато чого в розумінні політики країн, самовідчуття людей, сьогодення, а також дня завтрашнього» [8]. Автор вважає, що КВН і «Камеді клуб» породили гумор, що має на меті не висміяти, а похвалити владу. «У кожного часу були свої хитрощі, але раніше неможливо було уявити, що гумор має своєю таємною метою не висміяти, а похвалити...» Наприклад, якщо в ефірі звучить жарт про російську владу, наступним майже гарантовано буде жарт про геїв або про Обаму; це такий найбільш доступний сигнал про лояльність, знак «я свій».

Це на російських каналах. А які гумористичні програми в українських медіах? Які меседжі несуть вони? «Так, з одного боку, Сергій Притула та Андрій Молочний показують комічний образ українського вояка – «першого й останнього українського Рембо» (Новий канал). З іншого боку, кварталівці Володимир Зеленський і Євген Кошовий розігрують гостро сатиричні образи сепаратистських ватажків Захарченка й Плотницького (1+1)» [8]. Доктор наук із соціальних комунікацій Тетяна Крайнікова у статті «Образно чи образливо? Про гумор у ЗМІ» [8] зазначає, що гумористичним медіапродуктам нині потрібно більше фактів та аргументів, а не голосливих кепкувань. Важливо не тільки споглядати смішне, а й замислитися над реаліями і ймовірними наслідками. У цьому руслі працює щоденна політико-сатирична телепередача «Хунта news» на телеканалі «Еспресо TV» з ведучим Леонідом Сенкевичем. «Один із інтернет-користувачів прокоментував так: «Це наша відповідь ватникам Кисельовським». Відповіді тут і справді є. Як і аналіз подій, думка експертів, реакція громадян тощо. Документальні кадри з фрагментами заяв, інтерв'ю політичних діячів міксуються з фотожабами із соцмереж. Це сатира не на фантазійних сюжетах – саме життя дає для гострого на слово ведучого досить матеріалу» [8]. Авторка зауважує, що здорову виховну спрямованість демонструє також щотижнева програма «Антизомбі» телеканалу ICTV. «Проект відстежує і спростовує маніпулятивні повідомлення російських ЗМІ, розширює «територію без пропаганди». Розбираючи на кісточку російські фейки, журналісти з гумором демонструють українцям, «як це працює» [8].

Над сатирично-іронічним аналізом новин працює тележурналіст Роман Вінтонів (псевдонім Майкл Щур). До речі, цьогоріч (2017 р.) він став лауреатом Премії імені Олександра Кривенка «За поступ у журналістиці». 2013 року почала виходити програма: «Але є одне але» (АСОА), а з 2016-го (після річної служби у війську) – «#@)€?§0 з Майклом Щуром» (яку варто відчитувати як: «Грати песик дужка гривня знак питання долар нуль»). Політичний гумор програми Романа Вінтоніва умовно можна поділити на декілька категорій:

1. «Ми, українці» – це бідний, обманутий народ, а «вони» – корумповані, нерозумні депутати. Наприклад, матеріал *«Бородате серце Гідри – зле щенок»* [20] – про депутата Сергія Лещенка, який купив собі дорогу квартиру в елітному районі Києва. Або ж інші заголовки: *«Порошенка припорошило, добре, що не прихурделило»* [21], *«Пашизм підіймає голову на Київщині»* [22], *«Пан Гройсман нагодував 42 млн людей 3200 грн»* [23], *«Про країну неймовірних втеч», «Так званий міністр, так званої ЛНР»* [18]. На телеканалі Ріната Ахметова «Україна» журналіст Майкл Щур пропонує глядачам такі програми: *«Танці з Рінатом», «Я соромлюсь свого штабу», «Хата на Ріната»*. Журналіст переконаний, що благодійність – це дуже добра справа, однак *«благодійність на Донбасі виглядає так, ніби ви зламали людині обидві ноги і каже-те: «Давай я тобі по хліб збігаю». А потім знімаєте про це блокбастер»* [21]. Попри все, журналіст робить висновок, що телеканал «Україна» недопрацює, адже трапляються цілі передачі, такі, як «Прогноз погоди», де про Ріната жодного слова.

2. Культивується міф «народу, якого обманули» і низької культури (неосвіченості) провладних людей. Наприклад, про географічні відкриття Віталія Кличка: *«Україна вдвічі більша за Францію»* [22]. Або ж про зустріч Савченко з Плотницьким і Захарченком: *«Посол власної волі (не факт, що власної)»* [21]. Про безвідповідальність: *«Працівникам ЖЕКу навіть календарі спеціальні видають, щоб день сьогодні ніколи не перетинався із днем, коли ми зробимо цю роботу. ЖЕК – це не зомбі з фільмів жахів, а звичайні ліниві бюрократи. Їх можна змусити робити те, що вони мають робити. Просто треба зібратися разом і активніше їх змушувати»* [23].

3. Насмішка над несвідомим поклонінням християнським традиціям. Наприклад, *«Спершу ставили пам'ятники політично стурбованим, а тепер релігійно стурбованим [авт. про заміну пам'ятника Леніну на колону з хрестом], а коли почнуть ставити пам'ятники атеїстам, агностикам і просто людям зі смаком»* [24]. А бо ж: *«Чому ніхто не додумався виїжджати з мощами на ДТП, це ж – елементарно»*. Також: *«Геополітичний виклик – про те, як Ісуса оголосили королем Польщі, мощі святого запустили в космос, а у Львові освятили трамвай»* [18]. *«Верховна Рада – останній оплот християнських цінностей»* [18].

4. «Перемивання кісток» західним політичним лідерам. Наприклад, *«У США тривають протести проти американського президента Дональда Трампа», «Тимошенко і Трамп поручкалися»* (про зустріч Д. Трампа з Ю. Тимошенко), *«Врятувати Меланію»* (про те, як Меланія Трамп усміхається Дональдові Трампу, а коли він відвертається, різко стає сумною).

5. Замість реальних фактів, логіки та аналізу – припущення або вигадки. *«І почнемо з новин, які існують виключно для того, щоб відволікати вашу увагу від чогось важливого»* [17]. Наприклад, *«Було радіо «Алла», а стало радіо «СлавВа»* [16] – про квоти на радіо, адже автор вважає, що, окрім гурту «Океан Ельзи», українською мовою нема що слухати. Щодо новини про перероблення в кожній львівській сім'ї

органічного сміття хробаками, то журналіст пропонує перейменувати деякі заклади Львова так: «Перша приватна гробарня», «Львівська майстерня гумусу», «Хробацьке телебачення» [23].

Журналіст Майкл Щур плідний на вигадання нових слів (не даремно Марк Твен колись сказав: «Гумор включає механізм думки»). Наприклад, «Чудеса де-не-де-централізації» [23] – про централізоване розв'язання проблеми із львівським сміттям. Чи «Дід ePeHBeOз замість Діда Мороза» – про те, як на російських телеканалах сказали, що в Україні заборонили Діда Мороза і Снігуроньку, а Майкл Щук його обов'язки тасмно поклав на О. Турчинова. А бо ж цілий словничок ділових термінів ЛНР: «Вільна конкуренція – це віджати вкрадене у того, хто вкрав віджате. Аутсорсинг – подзвонити бурятам. Нішовий бренд – віджимати тільки квартири, автомобілі не чіпати. Репутаційні втрати – бути пограбованим під час крадіжки. Оптимізація виробництва – порізати завод на брухт. Лояльність бренду – грабувати одних і тих людей. Капіталізація – це коли зранку в тебе автомат, а увечері вже автомат, гаманець і автомобіль» [18].

Його авторству належать такі okazіоналізми, як: *журнаЛІНЬстика* та *дурналістика*. Лекція Майкла Щура «Дурналістика: теорія і практика» [1] про те, що коли часто писати на комп'ютері слово «журналістика», то одного разу таки випадково напишеш «дурналістика», бо ці літери поруч на клавіатурі. На його думку, за змістом ці поняття теж близькі. «Чому дурналістика зачіпає людину більше, ніж журналістика? Журналісти – це нерви суспільства, які передають сигнали до голів нашого суспільства. Дурналістика – це насамперед прості запитання – це основна відмінність між журналістикою та дурналістикою» [1].

Автор статті «Сміх крізь сльози: український гумор на тему війни» Павло Войтович спробував з'ясувати, чому українці сміються там, де й плачуть? «Самих жартівників не злічити, адже до цього українці споконвіку мали неабиякий хист» [2]. Умовно таку групу людей автор називає жартівлива сотня.

Соціальний психолог, доктор психологічних наук Вадим Васютинський у розмові з «Deutsche Welle» звернув увагу саме на ефект «народної гумористичної медицини»: «Для психологів це досить прозоре і зрозуміле явище. Людина не може весь час перебувати в стані депресії, апатії, тому завжди знаходить собі такі захисні механізми, щоб вберегти себе, свій внутрішній стан» [2].

**Висновки.** Існує наука, яка вивчає вплив сміху на здоров'я людини, – гелотологія (сміхотерапія). Здатність кепкувати із самого себе – це ознака того, що людина перебуває в гармонії сама із собою. І за цим критерієм українське суспільство хворим не назвеш. «Всі на світі мерзоти і підлоти робилися із серйозним виразом обличчя?» [7].

Результати наукових досліджень свідчать про те, що російський гумор заангажований у прокремлівський дискурс. Чи протистоїть наш гумор російському, чи достойні суперники: українські «Ліга сміху» та шоу «Вар'яти» російському КВНУ, «Камеді клубу» і «Стендапу»?

А що робити тим, хто не вмів жартувати? Майк Щур рекомендує: «Можна просто прибрати сміття в під'їзді – і ти вже береш участь у цій війні» [11].

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вінтонів Р. Журналістика: теорія і практика. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://www.youtube.com/watch?v=uZYleH6h8Xg>.
2. Войтович П. Сміх крізь сльози: український гумор на тему війни (04.02.2015) [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.dw.com/uk/смiх-крiзь-сльози-український-гумор-на-тему-війни/a-18232385>.
3. Вольвач Я. Гумор як зброя в гібридній війні. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://hromadskeradio.org/programs/rankova-hvylya/gumor-yak-zbroya-v-gibrydnyiviyuni>.
4. Зрадоперемога – токсична штука. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://strichka.com/article/64451313>.
5. Катасонова Д. Гумором по голові. – Телекритика. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://ru.telekritika.ua/dusia-archive/11905/>.
6. Кашей І. Італійський митець розповів у коміксах про війну на Донбасі (24.09.2014). – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.dw.com/uk/італійський-митець-розповів-у-коміксах-про-війну-на-донбасі/a-17948032>.
7. Коваленко Н., Шерстюк Н. «Про сміх – без жартів»: особливості українського гумору. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://www.radiosvoboda.org/a/1999890.html>.
8. Крайнікова Т. Образно чи образливо? Про гумор у ЗМІ. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: [http://osvita.mediasapiens.ua/authors\\_view/obrazno\\_chi\\_obrazливо\\_pro\\_gumor\\_u\\_zmi/](http://osvita.mediasapiens.ua/authors_view/obrazno_chi_obrazливо_pro_gumor_u_zmi/).
9. Кузнецова О. Д. Засоби й форми сатири та гумору в українській пресі. – Львів: Видавничий центр університету імені Івана Франка, 2003. – 250 с.
10. Майкл Щур – про своє нове шоу «#@)є?§0» та табу на Олега Ляшка: «Громадське радіо». – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://ua.telekritika.ua/business/maikl-schur--pro-svoe-nove-shou-ta-tabu-na-olega-lyashka-gromadske-radio-663650>.
11. Про що не можна жартувати під час війни? Міркує Майкл Щур. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://hromadskeradio.org/programs/rankova-hvylya/pro-shcho-ne-mozhna-zhartuvaty-pid-chas-viyny-mirkuye-maykl-shchur>.
12. Сміх з підступом: Stratcom НАТО «препарував» гумор Кремля. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/2196539-smih-z-pidstupom-stratcom-nato-preparuvav-gumor-kremla.html>.
13. «Смішна» зброя. Гумор на службі кремлівських пропагандистів. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://tyzhden.ua/World/191329>.
14. Файні новини з Майклом Щуром («Але є одне «але». Скорочено АСОЕ»). – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://www.youtube.com/user/uttoronto>.
15. #@)є?§0 з Майклом Щуром №1. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://www.youtube.com/watch?v=FveCmN8JfvI>.
16. #@)є?§0 з Майклом Щуром №2. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://www.youtube.com/watch?v=yVn1hd5Mhzc>.
17. #@)є?§0 з Майклом Щуром №3. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://www.youtube.com/watch?v=AZj7KBkBBrl>.
18. #@)є?§0 з Майклом Щуром №4. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://www.youtube.com/watch?v=M2V8rkn8az8>.

19. #(@)є?\$0 з Майклом Щуром №5. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://www.youtube.com/watch?v=3tjEOAp7D5M>.
20. #(@)є?\$0 з Майклом Щуром №66. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: [https://www.youtube.com/watch?v=mvt13U\\_OwQ4](https://www.youtube.com/watch?v=mvt13U_OwQ4).
21. #(@)є?\$0 з Майклом Щуром #7. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://www.youtube.com/watch?v=jrhTnMO40zw>.
22. #(@)є?\$0 з Майклом Щуром #9. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://www.youtube.com/watch?v=gJTJGhBVVvc&t=30s>.
23. #(@)є?\$0 з Майклом Щуром #10. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://www.youtube.com/watch?v=g5wR93TmZjM&t=269s>.
24. #(@)є?\$0 з Майклом Щуром #12. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://www.youtube.com/watch?v=9CK8kuCZmns&t=98s>.

## WAR AND HUMOUR IN UKRAINE: LEXICAL ASPECTS (ON THE EXAMPLE OF ROMAN VINTONIV PROGRAM)

**Natalia Dragan-Ivanets**

*Ivan Franko National University of Lviv  
Chuprynyky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine  
e-mail: [dragan\\_ivanets@ukr.net](mailto:dragan_ivanets@ukr.net)*

The lexical aspects of humour during the hybrid war Russia against Ukraine are considered in the article. The thematic features of TV show by Roman Vintoniv «Grid, doggy, bracket, hryvnia, question mark, dollar, zero» («#@)є?Щ0 with Michael Shchur») are analyzed.

Conditionally the political humour of Roman Vintoniv's telecast can be divided into the few categories: 1. «We, the Ukrainians» are the poor and deceived people and «they» are the corrupted and unwise deputies. For example, the material «Pashyzm lifts a head in Kyivshchyna», «Mister Groysman has fed 42 million people by 3200 hryvnias», «So-called minister, so-called LNR». 2. The myth about «the deceived people» and about the low educational level of people at power is cultivated. For example, about the geographical discoveries of Vitali Klitschko it is said: «Ukraine is twice as big as France», «The ambassador of the own will (not fact, that it is his own)». 3. There is a mockery at the unconscious worship to the Christian traditions. For example, «At first there were the monuments to the politically worried people set up, and now to the religiously disturbed men, but when it will begin to set up the monuments to the atheists, the agnostics and to the ordinary people with a good taste», «Verkhovna Rada is the last bulwark of the Christian values». 4. There is the pulling of bones of the western political leaders. For example, «The protest actions against the American president Donald Trump are still in progress in the USA», «Save Melania». 5. Suppositions and canards instead of the real facts, logic and analysis are there. «And let's begin with the news that exists exceptionally in order to distract your attention from something more important». For example, «There was radio Alla, and then it turned into radio SlavVa», «Lviv's workshop of humus».

An ability to joke at oneself is the sign that a man is in harmony with himself. And according to this criterion, the Ukrainian society could not be called ill. «All the greatest nasty things and meanness in the world have been done with a serious facial expression».

And what do the people who are not able to joke have to do? Mike Shchur recommends: «If you even clean rubbish in an entrance, you already take part in this war».

*Key words:* humorous transmissions, lexical aspects, Russian's hybrid war against Ukraine, Roman Vintoniv (Michael Shchur).